

Jan Švankmajer

(4.8.1934 Praha)

Je to skutečný zázrak a zázračná realita. Všechno to, co vytváří a vykouzlí výtvarník, loutkař, filmař, animátor a režisér, pisatel sugestivních textů a vizionář sui generis Jan Švankmajer. Je to jiný svět a jiné umění a přece je to naše a je to jeho umění a svět člověka, neustálého tvůrce, dělníka a inteligenta umění, profesionála a hledače, intuitivisty a velice cílevědomého muže. Muže a stvořitele, který svým dílem a tvorbou hodnověrně dokazuje, že dobře ví a zná rub i líc skutečnosti, a který s radostí a s úzkostí, s opojením a závratí, nevyhnutelně, dobrovolně a soustavně vstupuje do krajiny, do prostoru za zrcadlem lidských očí a lidské duše. Vítá ho tam věčná Alenka, která nechápajíc chápe...

Jan Švankmajer je pražský rodák. V Praze studoval na Vyšší škole uměleckého průmyslu (1950-54) a potom, v letech 1954-58, na loutkářské katedře Divadelní akademie múzických umění - reži a scénické výtvarnictví u prof. R.Landra. Už během školy spolupracoval s divadlem D 34. Po absolvování to byly i další "stace": Státní loutkové divadlo v Liberci (režisér a výtvarník), zakladatel Divadla masek při divadle SEMAFOR, Laterna Magica (režisér), tvořivá skupina Máj (člen), scénografická spolupráce s Divadlem Na zábradlí, členství v Surrealistické skupině v Československu ... V roce 1958 byl jako loutkoherec spoluúčastníkem natáčení filmu Emila Radoka Johannes doktor Faust. Droga filmu zabrala. Zázrak filmu upoutal a připoutal. Magic filmu, který v podobách dokumentárního, animovaného i hraného zvládne všechno anebo téměř všechno z nekonečnosti hmoty, času, prostoru a lidského světa i života.

▲ *Kopulující acháty, 1994*

Tato magie ho už neopustila. Proč také. Vždyť Jan Švankmajer se stal sám (i v souvislostech) kouzelníkem. Jeho manželka, malířka Eva Švankmajerová, maluje obrazy: "Otevřený vstup do zavřeného domu", "Rébus", "Emigraci", "Děkovačku" z cyklu Vanitas, "Superego", "Kam tě duše dám", "Defloraci" a množství dalších figurálních obrazů s figuralizovaným člověkem i lidmi a jeden obraz s takovým krátkým názvem "Promiňte laskavě, že přerušuji, prosím to nevádi, nic se nestalo? Vanitas? Rébus? Všechno se stalo a mnohé se děje. Nic není marné. Jen marnost a marnivost blbosti a zblbnutí. Jan Švankmajer řeší množství rébusů. "Ve své tvorbě, podobně jako staří alchymisté, neustále

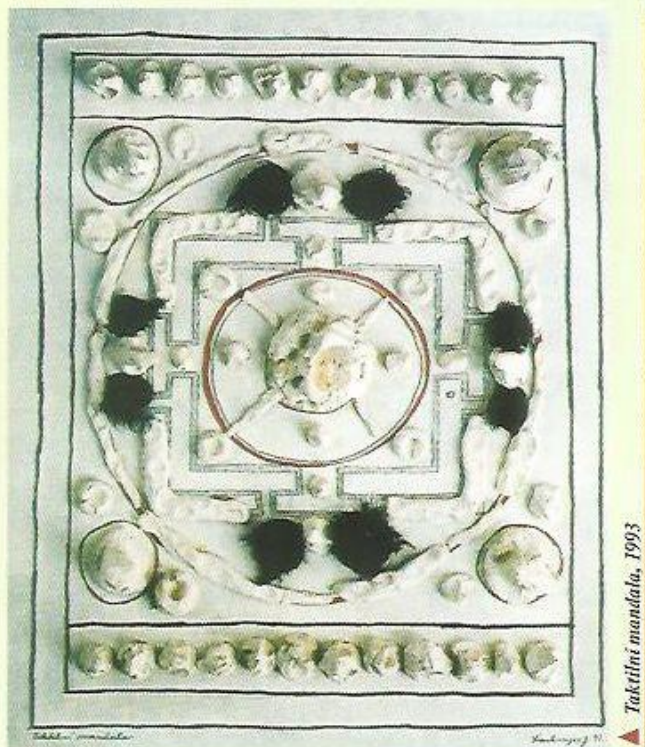
▼ *Alice (něco z Alenky), 1987*

◀ str. 2

destilují vodu svých zážitků z dětství, svých obsesí, idiosynkrazii, úzkostí, aby tak vznikla těžká poznání, nezbytná pro transmutaci života." V letech 1973-80 nemohl natáčet filmy, pracoval jako trikař a výtvarník na Barrandově. On, jehož se také krutě dotkla tato doba, se věnoval kultuře dotyků, taktilní estetice a taktilním experimentům. Píše o tom v knihách Hmat a imaginace (1983) a Transmutace smyslů (1994). Magie dotyků rukou, očí, slova i obrazu, dotyky v hmotě hlíny i čarovné dotyky v čase a v prostoru jeho díla jsou skutečné dotyky zázraku i pravdy. Dotkni se mě, abych byl.

Poprvé jsem se setkal s filmovou tvorbou Jana Švankmajera na festivalech Ars filmu v Kroměříži v druhé polovině šedesátých let. Byly to

Taktilní mandala, 1993

▲ Merkuriáš se synem (z cyklu alchymie, 1994)

o citovém životě krystalů? A přece se acháty milují. Co my víme o traumatu zrození? No přece radost, krásu a trauma života. Jan Švankmajer promluvil. Svoji tvorbou i svým hlasem při přejímání Českého lva. Lev patří lvu. Otesánek se možná nasýtil. Jan Švankmajer je však stále hladový po životě a umění.

Bohumir Bachratý
Foto: archiv autora

▼ Trauma zrození (pocta J. Styrskému), 1996

filmy Rakvičkárna, Et cetera, Historia naturae, Byt, Tichý týden v domě, Kostnice i úžasný Don Šajn. A pak mnoho dalších. Krásné a závratné jako Alice (Něco z Alenky) i děsivé a úzkostní - Zánik domu Usherů, Kyvadlo, jáma, naděje. Také ty, které jedinečným způsobem hovořily o Koneci stalinizmu v Čechách i o Lekci Faust. Viděl jsem nedávno v Praze výstavu fotografií Emilie Medkové. Součástí výstavy byla i díla, obrazy malířů spřízněného informelu a "mučené hmoty", ale nezmučeného a nepokofeného ducha. V expozici v domě U kamenného zvonu běžela i projekce filmu Jana Švankmajera J.S.Bach: Fantazie g-mol. Jako zmražený, ale citlivý na každý obraz, sekvenci, nájezd na detail či ševnk po stěně zdí a struktuře hudby jsem stál opět ve vytržení. To snad není ani možné. A přece. Co my víme

